

СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ

*Непочатенко О.О., д.е.н., доцент,
Уманський державний аграрний університет*

*Досліджено діяльність та запропоновано перспективи розвитку бюро кредитних історій в Україні в контексті зниження банківських кредитних ризиків і покращення умов співпраці кредиторів і позичальників
Investigate the activities and prospects of development proposed credit bureau in Ukraine in the context of the reduction of bank credit risk and improving the cooperation between creditors and borrowers*

Постановка проблеми. Відсутність у суб'єктів господарювання інформації про своїх партнерів нерідко призводить до виникнення недобросовісної конкуренції, збільшення витрат на ведення фінансово-господарської діяльності. Ключовим моментом кредитування, особливо в сучасних умовах, є кредитоспроможність та порядність позичальника. Ці якості клієнтів мають бути відображені у їх кредитних історіях. Але як вітчизняному банкіру довідатися про кредитну історію того чи іншого позичальника? Можливе використання трьох варіантів: отримати цю інформацію від самого клієнта (наприклад, методом анкетування), вести «чорний» список клієнтів і третій варіант – зробити запит у бюро кредитних історій.

Потрібно відмітити, що перший варіант не дає достовірної інформації, оскільки недобросовісний позичальник може приховати невідомі для нього моменти діяльності. Ведення «чорного» списку для потенційного кредитодавця потребує додаткових витрат і не завжди гарантує отримання повного спектру відомостей про позичальника.

Світова практика доводить, щоб мати повну уяву про кожного позичальника, учасникам ринку потрібно обмінюватись інформацією про своїх клієнтів. Функції посередника у такому обміні виконують спеціалізовані організації – кредитні бюро.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У більшості країн світу кредитори (банки, фінансові компанії, компанії-емітенти кредитних карт, інвестиційні компанії, торгові компанії, що надають комерційні кредити) на постійній основі обмінюються інформацією про платоспроможність позичальників через кредитні бюро. Питання функціонування кредитних бюро знаходять своє відображення у працях В. Гриньової, О. Колодізева, М. Колісника, Н. Ярошевич, Т. Карнауха. Ними на основі міжнародного досвіду обґрунтовано потребу та визначено перспективи створення бюро кредитних історій у вітчизняній практиці. Незначна увага у науковій літературі приділяється корисності інформації бюро кредитних історій для споживачів банківських послуг та взаємній співпраці у форматі позичальник-банк-бюро.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз проблем щодо функціонування бюро кредитних історій на сучасному етапі розвитку банківського сектору України, перспектив розвитку цих інституцій в умовах сучасної фінансово-економічної кризи та рекомендації щодо покращення функціонування бюро кредитних історій із врахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Банківську діяльність неможливо уявити без ризику, оскільки ризик є складовою частиною функціонування банку. Зважаючи на те, що кредити є найприбутковішими та наймасштабнішими банківськими активами, то логічно припустити, що найвагоміше значення у системі банківських ризиків належить кредитному ризику. Кредитні вкладення в структурі активів українських банків становлять більше 80% від загальної суми активів. Кредитування в Україні, до початку кризових явищ на фінансових ринках, розвивалося дуже швидкими темпами і мало стійку тенденцію до зростання – нарощувався обсяг кредитування малого та середнього бізнесу, розширювався попит та масштаби отримання громадянами України іпотечних та споживчих кредитів, кредитних платіжних карток. Обсяг кредитного портфелю на початок 2008 року збільшився, практично, удвічі порівняно з аналогічним періодом минулого року і станом на кінець липня 2008 року становив 592460 млн. грн. Обсяг кредитів юридичним особам на початок 2008 року збільшився на 64% порівняно із 2007р., а за перші 8 місяців 2008 року зріс на 23% і становив станом на початок серпня 340237 млн. грн. Кредитування фізичних осіб за 2007 рік збільшилось на 97%, а за 8 місяців 2008 року збільшилось на 27% і становило 195636 млн. грн.

Проте, як показує практика, зростання об'ємів кредитування супроводжується не менш активним підвищенням іншого показника, а саме, об'ємів неповернень кредитів. Зважаючи на те, що фізичні особи, наприклад, мають можливість одночасно брати кредити в різних банках, користуватися кредитними картками, купувати товари з розстрочкою платежу, кредитні установи не мають

можливості оцінити та проаналізувати при цьому усю заборгованість позичальників, а відтак не можуть достовірно розрахувати їх платоспроможність. Зростає ризик неповернення кредитів. Показниками рівня кредитних ризиків є обсяги проблемних (прострочених та сумнівних) кредитів, що особливо характерно після розгортання кризових явищ на вітчизняному валютному ринку і значної девальвації гривні, оскільки значну частку позичок у кредитному портфелі банків становили кредити в іноземній валюті та величина сформованих резервів під згадані ризики банків. Якщо обсяг проблемних кредитів на початок 2004 року становив 2500 млн. грн., то на початок 2008 року він зріс в 2,5 рази і становив 6357 млн. грн.

Зниженню досить значних кредитних ризиків може сприяти доступ до інформації про позичальника щодо виконання ним фінансових зобов'язань, а також максимально точне визначення кредитоспроможності клієнта та надання цієї інформації у встановленому законом порядку для ознайомлення зацікавленим контрагентом. Кредитні бюро виступають як інформаційні посередники, засновані самими кредиторами, або створені незалежно, і одержують прибуток від своєї діяльності. Кредитори забезпечують бюро даними про своїх клієнтів, які порівнюють з інформацією, отриманою з інших джерел (суди, державні реєстрації, податкові органи тощо) і формують картотеку на кожного позичальника. Кредитори за умови регулярності і достовірності надання інформації про своїх клієнтів можуть постійно отримувати з бюро звіти про кредитні операції потенційних позичальників. Жорсткість правил надання даних зумовлена тим, що кредитне бюро, особливо належне самим кредиторам, потенційно схильне до конфлікту інтересів: кожний хоче отримувати повну і достовірну інформацію, не надаючи своїх даних. Іншими словами, діяльність кредитного бюро заснована на принципі взаємного обміну, який встановлюється в угоді, що укладається між бюро і кредиторами.

Загальний ефект від функціонування структурного ланцюга «банк – кредитне бюро – позичальник» визначається, як вважають В.М. Гриньова та О.М. Колодізев [2], за його результатами з урахуванням трьох складових: найімовірніше (реалістичне) прогнозування повернення позик кредиторам за рахунок формування «комплексу» інформаційних відносин про потенційних позичальників і можливість використання такої інформації з метою оптимального визначення ціни кредиту та мінімізації кредитного ризику; формування єдиного інформаційного простору як основного джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного «товару» для банків і позичальників у процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу; розробка та дотримання визначеного «порядку» або «правил гри» для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу й дотримання зобов'язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

Перше кредитне бюро з'явилося на ринку споживчого кредитування. Цей ринок, як і ринок кредитування малого бізнесу, характеризується великою кількістю потенційних позичальників, котрі прагнуть отримати невеликі за обсягами кредити. Тому індивідуальна оцінка кожного з них вимагає додаткових витрат і невигідна кредиторам, здебільшого враховуючи те, що аналіз, заснований на характеристиках позичальника і його кредитній історії, має бути достовірним і об'єктивним. Таким чином, кредитне бюро, що акумулює інформацію, отриману від багатьох кредиторів протягом кількох років, володіє базою даних для формування широкого інформаційного поля і побудови статистичних моделей оцінки ризику.

На сьогодні кредитні бюро в тій або іншій організаційній формі діють практично у всьому світі. Більшість країн дійшла висновку, що ефективний розвиток економіки неможливий без інформаційної відвертості і прозорості. Кредитні бюро функціонують більш, ніж у 120 країнах. Потрібно відмітити, що вони пройшли довгий (іноді більше ста років) шлях розвитку. Багато країн, що розвиваються пішли шляхом свідомої монополізації ринку послуг, створивши одне в країні бюро кредитних історій. Деякі країни пройшли шлях від створення «бюро в кожному місті» до створення кредитних бюро у відповідності із потребами банківської системи. Їх формування та розвиток дозволяє знизити витрати на самостійне вивчення кредитором потенційного позичальника, зменшити ризики, пов'язані із кредитуванням та наданням відстрочки платежу, досягнути більшої прозорості ринку, покращити платіжну дисципліну кредиторів, більш ефективно розвивати ринок кредитів та інвестицій.

У розвинених країнах існування кредитних бюро дозволяє розширяти обсяги накопиченої і наданої інформації, джерелами якої можуть бути не лише банки, а й постачальники товарів та послуг, податкові, правоохоронні органи тощо. Стає ширшим і коло споживачів послуг кредитних бюро. Дослідження, проведені Центром досліджень у сфері економіки і фінансів (США) показали, що обмін

кредитною інформацією стимулює зростання банківських кредитів по відношенню до ВВП приблизно на 20%. А розгалуженість системи кредитних бюро у західних країнах підтверджує наявність попиту ринкових структур на їх послуги.

Кредитні бюро, згідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається [1].

Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані негативні звіти. Найдетальніші звіти – позитивні, містять весь комплекс інформації про активи й пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості за її видами, за термінами та часом погашення (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика кредитних бюро країн світу та специфіка інформації, яку вони надають [2]

Країна	Рік початку роботи першого кредитного бюро	Види інформації, яка надається учасникам	
		Позитивна (white)	Негативна (black)
Австралія	1930	-	+
Австрія	1860	+	+
Англія	1960	+	+
Аргентина	1950	+	+
Бельгія	1987	-	+
Бразилія	1996	-	+
Гонконг	1982	-	+
Ірландія	1963	-	+
Італія	1990	+	+
Канада	1919	-	+
Мексика	1997	+	+
Нідерланди	1965	-	+
Норвегія	1987	+	+
Перу	1995	-	+
Росія	2005	+	+
Україна	2005	+	+

Ефективно діючі кредитні бюро у достатній мірі володіють інформацією про позичальників, яка потрібна банкам для удосконалення форм і методів їх роботи у справі кредитування.

В Україні спроби створити організацію, яка б акумулювала інформацію та кредитні історії потенційних позичальників, робилися ще на початку 1990-х років. Уперше про потребу створення такого інституту на українському ринку кредитування заговорили міжнародні фінансові організації. Однак висунута Світовим банком в 2000р. пропозицію українські банки сприйняли прохолодно: про масове споживче кредитування (на придбання житла, автомобілів, побутової техніки, оплати навчання), широке запровадження кредитних карток тоді лише починали замислюватися. Із середини 2001 р. в нашій країні функціонує єдина інформаційна система "Реєстр позичальників", створена Національним банком України з метою одержання будь-яким комерційним банком інформації про своїх потенційних клієнтів, які мають прострочену заборгованість за кредитами. Її учасниками стали близько 100 банків та інших фінансових установ. Однак незначний обсяг бази даних Реєстру, відсутність затвердженого законом порядку надання інформації, що втримується в ньому, стали перешкодою для подальшого розвитку цієї бази даних і її широкого використання у практиці кредитування [4].

Активне формування в Україні інституту бюро кредитних історій розпочалося в 2003р. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій»[5] був прийнятий у червні 2005 р. і вступив у силу з січня 2006р. Ним визначаються принципи формування та ведення кредитних історій, права їхніх суб'єктів, вимоги до захисту інформації, яка становить кредитну історію, а також порядок створення, діяльності та ліквідації БКІ. Діяльність Бюро відповідно до Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" належить до ліцензійних видів підприємництва. Таким чином держава посилює контроль за діяльністю Бюро та дотриманням ними вимог чинного законодавства.

Нині в Україні створені п'ять бюро кредитних історій. Але із діючих 166 банків, партнерами кредитних бюро є лише приблизно 90. Отже, значна кількість фінансових установ в Україні ще не користується послугами кредитних бюро.

Макроекономічний ефект від створення кредитного бюро полягає в підвищенні прозорості

відносин між ринковими контрагентами, що сприяє в цілому збільшенню обсягів фінансових операцій в організованій частині ринку. Відповідним чином результативна діяльність кредитних бюро виступає чинником активізації кредитного процесу в цілому.

Разом з тим доцільно звернути увагу й на таке: не слід розглядати кредитні бюро як панацею для учасників ринку, це не засіб фільтрації ризиків, а лише індикатор їх попередження. Кредитне бюро не впливає безпосередньо на рішення про надання кредиту, а тільки пропонує інформацію щодо можливості прийняття такого рішення. Кредитний рейтинг не є підставою для надання кредиту чи для відмови у фінансуванні. Не може йтися також про заміщення функцій служб безпеки фінансових структур. І до того ж обслуговування у кредитному бюро може відобразитися на вартості кредитних послуг банків з пропорційною компенсацією відповідних витрат.

Висновки. Вважаємо, що створення таких структур буде позитивно впливати як на кредиторів, які менше затратимуть часу на збір інформації про клієнта, більш обґрунтовано будуть вирішувати питання про розміри і ціну кредиту та ін., так і на позичальників, яких подання інформації в бюро має дисциплінувати. Але створення і функціонування такої структури потребує розв'язання багатьох проблем, зокрема: прийняття відповідних правил в умовах наближення України до Європейського союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізації структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства.

У свою чергу, для споживачів банківських послуг діяльність бюро кредитних історій буде не менш корисною, оскільки скорочення банківських ризиків буде сприяти зменшенню ефективної відсоткової ставки за кредитом, і тим самим, дозволить зменшити витрати позичальників на обслуговування своїх кредитних зобов'язань. Не менш важливим є той факт, що взаємна співпраця у форматі позичальник – банк – бюро сприятиме започаткуванню нового етапу розвитку відносин у сфері надання банківських послуг.

Література.

1. Гриньова В.М. Проблеми та перспективи структурної перебудови банківської системи України / В.М. Гриньова, О.М. Колодізев // *Фінанси України*. — 2006. — № 1. — С. 94–100.
2. Новіков В. Кредитне бюро: проблеми і рішення / В. Новіков. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article>.
3. Карнаух Т. Бюро кредитних історій / Т. Карнаух // *Юридичний вісник України*. — 2005. — № 34(530). — С. 8–9.
4. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» 23 червня 2005 року N 2704-IV // *Відомості Верховної Ради*. — 2005. — № 32.